ASPECTE STILISTICE ALE ARTICULĂRII SUBSTANTIVULUI ÎN POEZIA LUI MIHAI EMINESCU

DE

D. IRIMIA

Considerăm, cu alt prilej, că există, în dezvoltarea unei limbi literare, două mari etape, una, în care toate scrierile se îndreaptă, din punct de vedere lingvistic, spre cunoașterea, recunoașterea și consolidarea normelor, spre constituirea, deci, a limbii literare, și alta, în care creațiile literare (și mai cu seamă cele poetice) se îndepărtează, prin limbă, de norme, de limba literară, îndreptîndu-se spre constituirea limbajului poetic. Bineînțeles că între cele două etape există o zonă de interpătrundere și că fenomene specifice unei direcții sau alteia se manifestă și dincolo de această zonă.

Din acest punct de vedere, poezia lui Eminescu se situează la hotarul dintre cele două mari etape, după cum se află tot la un hotar, la o răscruce, în evoluția poeziei românești. De aceea, limba creației sale trebuie privită, interpretată din două perspective, din cea a limbii literare comune și din perspectiva limbajului poetic. Limba poetului este deopotrivă oglindă a stadiului contemporan lui al procesului de evoluție a limbii române literare și spațiu de manifestare a procesului de constituire a limbajului poetic românesc.

Caracterul specific al limbajului poetic izvorăște din cuprinderea lui, în același timp, în două sisteme, în sistemul limbii și în sistemul artelor. El trebuie conceput, prin urmare, și interpretat între două coordonate: una exterioară — *opoziția cu limba literară* — și alta interioară — transformarea în sursă de poezie a unor valențe expresive ale limbii.

În cele ce urmează, vom încerca o interpretare a articulării substantivului în poezia antumă a lui Eminescu tocmai din aceste perspective.

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)

I. FORME

Nici articolul hotărît propriu-zis și nici articolul nehotărît nu situează, din punctul de vedere al formelor, limbajul poetic eminescian într-o relație de opoziție cu limba literară.

Primele note specifice, prefigurînd această relație de opoziție, le introduce articolul adjectival. Așa, de exemplu, în întrebuințarea (foarte redusă, dealtfel) a genitiv-dativului, preponderență are forma veche de feminin *cei*: „ochiul lumii *cei* antice", „frumuseții *cei* eterne" (O. I, 162)[1], „Cu ochii serci *cei* de-ntîi" (O. I, 188) etc. Din totalul de 6 apariții, forma literară *celei* este întrebuințată o singură dată, într-un vers de o curgere domoală din *Luceafărul*: „E un adînc asemene/Uitării *celei* oarbe" (O. I, 176).

Frecvența ridicată a formei vechi, în raport cu cea literară, credem că trebuie pusă în legătură cu caracterul ei monosilabic. La fel trebuie să se explice absența totală a formei de masculin genitiv-dativ, și tot așa frecvența extrem de redusă a formei de plural feminin. În schimb, formele monosilabice (feminin și masculin singular nominativ, masculin plural nominativ) se constituie într-o notă specifică a limbajului poetic eminescian *tocmai prin deosebita lor frecvență.*

Articolul posesiv-genitival adîncește opoziția dintre limbajul poetic eminescian și limba literară, poetul apropiindu-se mai mult de limba vorbită.

Dar Eminescu se îndepărtează nu numai de limba literară, căreia îi este caracteristică întrebuințarea diferențiată (în funcție de gen și număr a articolului, ci și de limba vorbită, caracterizată prin forma lui invariabilă poetul întrebuințînd cînd forma invariabilă *a*, cînd formele literare. Poetul se îndepărtează și de limba scriitorilor înaintași și contemporani. Așa, de exemplu, la Alecsandri folosirea literară sau neliterară a articolului stă sub zodia întîmplării; la Eminescu, întîmplarea e, în general, exclusă. Fără să-și fi constituit în mod „programatic" un sistem, poetul folosește formele literare sau pe cele neliterare în strînsă legătură cu expresivitatea generală a versului, în funcție de proprietatea fundamentală a limbajului său poetic — muzicalitatea. La Eminescu expresia muzicală a versului este una din căile principale de constituire a semnificației lirice; în legătură cu acest principiu credem că trebuie explicată și eroarea de acord din *Egipetul*: „Ale piramidei visuri, ale Nilului reci unde, */Ale trestiilor sunet* ..." (O. I, 44); aici expresia muzicală se sprijină pe simetria articolului de la început de emistih.

Stînd sub semnul armoniei versului, selectarea unei forme a articolului posesiv-genitival trebuie să fi fost în funcție de sintagma în care urma să se cuprindă; în limbajul poetic *selecția* este cu deosebire condiționată de

[1] Pentru exemplificări, folosim ediția Perpessicius, vol. I, 1939; vol. II, 1943; vol. III, 1944 (prescurtăm O.I, 162 pentru *Opere*, vol. I, p. 162), dar ținem seama și de corecturile introduse de *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, București, 1968.

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)

combinație. Astfel, invariabilul *a* este întrebuințat ca atare pentru masculin mai ales cînd cuvîntul următor începe cu consoana *l-* : „Lună, Soare și Luceferi/El le poartă-n *a lui* herb" (O. I, 100), „Din *a lor* treacăt să apuc" (O. I, 188). Din 27 asemenea sintagme, în 18 articolul prezintă forme invariabile. Se creează în felul acesta un flux sonor continuu, specific versului eminescian. Articolul își pierde individualitatea, cuprinzîndu-se în structura cuvîntului următor, cu care, dealtfel, face corp comun (din punct de vedere fonetic). Pe de altă parte, se evită, în felul acesta, dublarea consoanei *l*, fenomen care, introducînd un plus de relief, ar deplasa locul accentului semnificativ, ar modifica cursul constituirii semnificației poetice, ar determina un alt contur ideii poetice.

Cînd, însă, constituirea semnificației este condiționată tocmai de o asemenea punere în relief, sintagma prezintă forma literară a articolului : „*Al lumii*-ntregul sîmbur, dorința-i și mărirea" (O. I, 44) etc.

Cînd armonia versului ar putea fi contrazisă de forma populară, Eminescu folosește masculinul literar *al* : „Prea ne pierdusem tu și eu/În *al ei* farmec poate" (O. I, 185), „Pe cînd inima ta bate ritmul sfînt *al unei* ode" O. I, 159), „Ca un memento mori pe *al istoriei* plan" (O. I, 60) etc. Din 24 asemenea sintagme, forma populară apare numai în 2.

Situații similare caracterizează și întrebuințarea formei invariabile pentru feminin plural : „Creșteau/În cer *a lui* aripe" (O. I, 176), „Pe-*a lui* buze de coral" (O. I, 236) etc. În cazul pluralului feminin, forma invariabilă prezenta și avantajul structurii monosilabice.

Ideea suveranității principiului muzical în procesul creativității eminesciene (în cazul de față, cu privire specială asupra articulării substantivelor)[2] se argumentează mai mult, dacă luăm în considerație, pe de o parte, limba articolelor sale, pe de alta, evoluția creațiilor eminesciene de la o variantă la alta.

În limba articolelor lui politice și despre artă și cultură, dominante sînt formele literare. Așa, în 200 de pagini din ediția lui I. Crețu (*Opere*, vol. III, p. 13—215), invariabilul *a* pentru masculin singular apare doar de 11 ori, *al*, în schimb, de 167 ori ; *a*, pentru *ale*, de 20 de ori, față de 114 ori *ale* ; *a*, pentru *ai*, de 2 ori ; *ai*, de 49 ori. În ultima ediție a articolelor lui Eminescu (*Despre cultură și artă*, Iași, 1970), aceeași situație: din 218 prezențe ale articolului masculin singular, 192 au forma literară *al* ; masculinul plural prezintă numai forma *ai*, iar la feminin plural raportul este de 110 *ale* față de 21 *a*.

Faptul că formele literare nu au, în articolele poetului, frecvență absolută se explică — firește — prin situația din epocă. De aceeași situație din epocă, oscilantă, a profitat Eminescu în poezie. Aici, însă, prezența formelor populare nu mai este un semn al presiunii limbii epocii asupra limbii

[2] În altă parte ne vom opri asupra foneticii versului eminescian, unde guvernează același principiu și asupra vocabularului unde principiul muzicalității se împletește cu cel al polisemantismului.

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)

poetului, ci o subordonare a faptului lingvistic procesului de constituire a semnificației lirice.

Spre această concluzie, cum anticipam mai sus, duce și analiza situației din variante. Astfel, într-o primă variantă a *Scrisorii II* Eminescu încearcă forma literară a masculinului singular, în sintagma *al lor*: „Tu le vezi primind elevii cei imberbi la *al lor* clas" (O. II, 265), pentru ca, în ultima variantă — manuscris, să se fixeze la forma, care va rămîne definitivă, cu articol invariabil: „Tu le vezi primind elevii cei imberbi în *a lor* clas" (O. II, 269). Într-o variantă a *Scrisorii III* poetul încearcă, de asemenea, mai întîi, forma literară: „ ... e Dariu *al lui* Istaspe" (O. II, 299); în varianta publicată însă, întrebuințează forma populară: „Ce din vechi se pomenește cu Dariu *a lui* Istaspe; " (O. I, 147). Se evită în felul acesta dublarea consoanei *l* și toate consecințele (negative) care ar decurge de aici pentru constituirea semnificației poetice.

Cînd cuvîntul următor începe cu vocală, sensul modificărilor este invers. Astfel, într-o variantă a poeziei *Kamadeva*, Eminescu încearcă mai întîi invariabilul *a*: „*Ș-a iluziei* deșerte" (O. III, 336). Forma este înlocuită cu cea literară chiar în variante: „*Ș-al iluziei* deșerte" (O. III, 336). Versul „El este-*a omenirii* izvor de mîntuire" (O. II, 75) devine, în cele din urmă, „El este-*al omenirii* izvor de mîntuire" (O. I, 115). Versul „*Al undelor* greu vuiet" (O. I, 61) a cunoscut mai întîi forma „*A undelor* lung vuiet" (O. II, 354) etc.

II. FUNCȚII

Ca și formele articolului, funcțiile sale conturează la Eminescu o zonă de suprapunere a limbajului său poetic peste limba literară (ca instrument morfologic, lexical, ca auxiliar al flexiunii) și o alta în care limbajul poetic eminescian se îndepărtează de limba literară, chiar opunîndu-i-se. Poetul „încalcă" norme și, mai ales, creează altele.

1. *Articolul hotărît*

Ca în limba vorbită, Eminescu acordă articol hotărît unor substantive precedate de prepoziția *la*: „Hai și noi *la craiul*, dragă," (O. I, 100). Realitățile exprimate astfel își accentuează nota de „bine-cunoscut", mergînd pînă la caracterul de *unicitate*. În *Împărat și proletar*, se dezvoltă pe această cale ideea de *tip*, de categorie socială bine determinată: „Ș-acele milioane, ce în grămezi luxoase/Sînt strînse la *bogatul*, pe cel sărac apasă" (O. I, 59). Procedeul, cu o frecvență redusă, rămîne nedefinitoriu pentru limbajul poetic eminescian. Definitorii se arată înainte de toate noile *norme*. dezvoltare a unor virtualități ale limbii rămase ascunse, nevalorificate de limba comună.

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)

Astfel, prin articol hotărît, substantivele în formă de singular ajung să exprime ideea de plural. Față de pluralul corespunzător *(firesc)* singularul aduce cu sine un plus de expresivitate, care-și trage seva tot din limba vorbită : „Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, *rîul, ramul*“ (O. I, 147), „Deasupră-mi teiul sfînt/Să-și scuture *creanga*“ (O. I, 216).

În legătură cu existența unei viziuni proprii asupra lumii, înălțată pe un filon folcloric românesc, Eminescu creează sau numai exprimă mituri. Așa, simbol al scurgerii nesfîrșite a timpului, simbol al timpului însuși, *rîul* primește statut de unicitate și rezonanțe mitice prin articolul hotărît : „Vecinic este numai *rîul* : *rîul* este Demiurg“ (O. I, 157).

Mituri sînt la Eminescu *codrul, izvorul, teiul*. Expresia lingvistică a caracterului lor mitic este singularul articulat, cu o frecvență maximă. Substantivul *codru*, de exemplu, din 25 de apariții la singular, doar în 7 este nearticulat. Dintre acestea apoi, în 3 se cuprinde într-o construcție de genitiv cu prepoziție : „La mijloc de *codru* des“ (O. I, 215) iar una dintre sintagme este articulată ca întreg : Ajuns-a el la *poala de codru*-n munții vechi “(O. I, 73).

Teiul, cel mai adesea în aproximativ aceeași sintagmă : „teiul sfînt“ sau „teiul vechi și sfînt“, cunoaște de fapt o singură situație în care primește articol nehotărît : „Ne-om culca lîngă izvorul/Ce răsare sub *un tei*“ (O. I, 101), dar, chiar aici, construcția e cel puțin ambiguă ; pentru că, de fapt, se sugerează că este vorba de *un anumit tei*, de dinainte cunoscut. Sugestia e susținută și de articularea cu articol hotărît a substantivului *izvor*. În alte creații, substantivul nearticulat se cuprinde în sintagma *flori de tei* (sau *crengi de tei)*.

2. *Articolul adjectival (demonstrativ)*

Consecința marii frecvențe a articolului adjectival este o puternică punere în relief. Sensul de reliefare îl determină, cel mai adesea, un adjectiv : „Și nu e blînd ca o poveste/Amorul meu *cel dureros*“ (O. I, 211), „Căci e vis al neființii universul *cel himeric*“ (O. I, 133), dar și un substantiv : „Murdară este raza-i ca globul *cel de tină*“ (O. I, 56), „Cununa *cea de paie* îi atîrna uscată“ (O. I, 63), sau, mai rar, un adverb : „Cînd la ziua *cea de mîne*“ (O. I, 130). Sintagmele, în întregul lor, sugerează, prin această structură, o depășire a stadiului comun al cunoașterii ; semnificația creată, prin extindere, este de *unicitate* : „Ea, copila *cea de aur*, visul negurii eterne“ (O. I, 154), „Pîn'ce soarele s-o stingе în genunea *cea adîncă*“ (O. I, 157), „Vedea, ca-n ziua *cea de-ntîi*/Cum izvorau lumine“ (O. I, 176).

Un plus de relief și de expresivitate introduce desfacerea, prin articol, a unor sintagme de largă circulație, mai mult sau mai puțin fixe : „La pămînt dormea ținîndu-și căpătîi *mîna cea dreaptă*“ (O. I, 142), „Iar *steaua cea polară* i-arată a lui calc“ (O. I, 92), „*Cititorii cei de zodii*“ (O. I, 85). Și tot așa în cazul unor construcții echivalente cu sintagma genitivului : „*Respirarea cea de ape* îl îmbată“ (O. I, 152) etc.

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)

3. *Articolul genitival*

Spre același rezultat — punere în relief — duce așa-numita întrebuințare pleonastică, cunoscută din textele vechi, a articolului genitival: „Inima-i creștea de *dorul/Al străinului* frumos" (O. I, 66). În *Scrisoarea I* „pleonasmul" este, concomitent, o cale pentru manifestarea ironiei poetului, disprețuitoare: „Astfel încăput pe *mîna a oricărui*" (O. I, 134).

4. *Articolul nehotărît*

Eminescu — apropiindu-se încă o dată de limba vorbită — anulează incompatibilitatea dintre articolul nehotărît și substantivele care, în mod obișnuit, nu-l tolerează; e cazul substantivelor *singularia tantum*: „Pîn'ești clară ca *o rouă*, pîn'ești dulce ca o floare" (O. I, 42), „Încărcată de *o bură*, de *un colb* de pietre scumpe" (O. I, 76). În felul acesta și imaginile devin mai concrete, mai plastice, mai vii.

Mai mult ca oricare din celelalte articole, cel nehotărît introduce mai multă ambiguitate, iar ambiguitatea este sursă de poezie, mediu al poeziei Construcția poate ascunde un superlativ: „Căci era *un întuneric* ca o mare fără-o rază", (O. I, 132), poate mărturisi o pendulare între cunoscut și necunoscut: „De-o durere, de-*o dulceață*". Aceeași ambiguitate caracterizează chiar și substantive compatibile cu articolul nehotărît: „Și totu-atîrnă de-*un cuvînt*/Șoptit pe jumătate ... Te urmărește săptămîni/*Un pas* făcut alene,/*O dulce strîngere de mîni*,/*Un tremurat* de gene" (O. I, 189).

Primesc apoi articol nehotărît substantive care la Eminescu și-au pierdut statutul de *singularia tantum*, precum *cer*: „Să am *un cer* senin pe-adîncile ape." (O. I, 223). În poemul *Luceafărul* (și în mai multe postume) soarele încetează a mai fi *unicul*; el este doar *unul* dintr-o infinitate de sori: „*Un soare* de s-ar stinge-n cer/S-aprinde iarăși *soare*" (O. I, 178). În felul acesta universul își dezvăluie — prin sugestie — nemărginirea în timp și spațiu; mai ales că articulării cu articol nehotărît i s-a alăturat nearticularea substantivului *soare*.

5. *Lipsa articolului (sau determinarea zero)*

Străbătută de fiorul cosmogonic (cf. G. Călinescu), poezia eminesciană se caracterizează prin cuprinderea unor persective largi, aproape niciodată și niciunde închise. Nearticularea substantivelor se constituie, din acest punct de vedere, într-una din trăsăturile definitorii ale limbajului poetic eminescian. Este modalitatea cea mai proprie exprimării (sau sugerării) nesfîrșitului în spațiu și timp. Mai cu seamă cînd substantivul nearticulat este la plural.

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)

Se sugerează așa — pe fondul unui context cu verbe la prezent — grandiosul cosmic, nemărginirea universului, permanența nașterii lumilor, începînd de atunci, din „ziua cea de-ntîi" : „De-atunci negura eternă se desface în *fâșii*, /De atunci răsare lumea, *lună*, *soare* și *stihii* .../De atunci și pînă astăzi *colonii de lumi* pierdute/Vin din sure *văi* de chaos pe *cărări* necunoscute/Și în *roiuri* luminoase izvorînd din infinit,/Sînt atrase în viață de un dor nemărginit" (O. I, 132). În drumul său spre Demiurg, Hyperion este, de asemeni, martor al unei necontenite geneze : „Vedea, ca-n ziua cea de-ntîi, /Cum izvorau *lumine*" (O. I, 176).

Timpul, coordonată cosmică, formă de existență a universului, este veșnic. Nearticularea substantivului *vreme* (întrebuințat în mod obișnuit la Eminescu pentru exprimarea timpului concret), asociată repetiției și antitezei la nivelul verbului predicat, sustrage realitatea exprimată oricăror posibile limite. Nu există *înainte* ; nu există *după* : „Codrule cu rîuri line, /*Vreme* trece, *vreme* vine" (O. I, 123). În *Glossă*, inexorabilul scurgerii timpului se asociază cu scepticismul poetului, în fața caracterului neschimbător al lumii : „Toate-s vechi și nouă toate :/*Vreme* trece, *vreme* vine" (O. I, 198)

Prin nearticulare se adîncește sugestia grandiosului : — *terestru* : peisaje sălbatice, cu prăpăstii fără de număr și fără de sfîrșit, cu codri nesfîrșiți, ca în *Călin* : „De departe-n *văi* coboară tînguiosul glas de clopot ; Pe de-asupra de *prăpăstii* sînt *ziduri* de *cetățuie*" (O. I, 76) — cu rîuri și izvoare, — a nesfîrșitului întinderilor marine, spațiu deschis zborului unor aspirații fără de limite sau smulgîndu-se limitelor impuse de fire :„Privea în zare cum pe *mări*/Răsare și strălucе" (O. I, 167), — a grandiosului unor mișcări revoluționare, cum a fost Comuna franceză : „Se mișc' *batalioane* a plebei proletare/Cu *cușme* frigiene și *arme* lucitoare,/Și *clopote* de-alarmă răsună răgușit" ; „Prin aerul cel roșu, *femei* trec cu-*arme*-n braț", „Parisul arde-n valuri, furtuna-n el se scaldă,/*Turnuri* ca *facle* negre trăsnesc arzînd în vînt" (O. I, 62), — sau a grandiosului unor bătălii naționale, precum lupta lui Mircea cel Bătrîn cu turcii : „*Lănci* scînteie lungi în soare, *arcuri* se întind în vînt,/Și ca *nouri* de aramă și ca ropotul de grindeni,/Orizontu-ntunecîndu-l vin *săgeți* de pretutindeni" (O. I, 148), ș. a. m. d.

Semnificația unei creații literare se realizează pe deplin din sinteza a două relații : scriitor — operă și operă — cititor. Din punctul de vedere al timpului poeziei, între cele două relații la Eminescu se stabilește un raport de simultaneitate. Semnificația poetică eminesciană se compune, se recompune printr-o permanentă actualizare ; pentru că la Eminescu realitatea subiacentă poeziei se compune sau se recompune, se creează sau se recreează într-o nedepășită actualitate. Descoperirea lumii înseamnă crearea sau recrearea ei. Asemeni unui reflector uriaș, poet și cititor deopotrivă luminează și descoperă pe rînd, pe fragmente, părticică cu părticică, componente ale unei realități transfigurate : „Unde-ajung par văruite *zid*, *podele*, ca de cridă" (O. I, 76). Semnificația poetică se constituie prin surpriza unor descoperiri permanente și tulburătoare : „Luceferii de foc/Privi-vor din cetini/*Mormînt* făr-de noroc/Și fără prieteni" (O. I, 225). Valoarea poetică

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)

deosebită a semnificației lirice izvorăște aici din conturarea — prin expresie — a unei perspective de distanțare între poet și eul liric.

Prin nearticulare (însoțită uneori de articularea nehotărîtă) se refuză orice *înainte*, chiar cînd o asemenea idee ar putea fi cel puțin bănuită în structura conținutului: „De-odat-aud foșnirea unei rochii./Un moale pas abia atins de scînduri .../Iar *mîni* subțiri și reci mi-acopăr ochii" (O. I, 119). Treapta maximă de distanțare, de „obiectivare", pare s-o cuprindă versul din *Călin* în care fata de împărat, într-o ipostază de narcisism, se admiră pe sine cu detașare: „Singurică-n cămăruță *brațe* albe eu întinz" (O. I, 80). prin nearticularea substantivului *brațe*.

6. *Relații între diferite grade de articulare*

Universul poeziei eminesciene este dinamic. Există cîteva axe în jurul cărora se mișcă totul. Această mișcare, interioară semnificației poetice și condiție a ei, trece, în mod firesc, și prin expresie. Timpul verbelor, repetiții și antiteze, articularea sau nearticularea se asociază în elemente constituitive.

În poemul *Călin*, de exemplu, mișcarea eroului capătă „materialitate" prin convergența unei antiteze, a unei repetiții și a nearticulării substantivelor singulare *genunchi* și *mînă*: „Așezînd *genunchi* și *mînă* cînd pe-un colț, cînd pe alt colț" (O. I, 76).

Mișcarea se constituie și devine „perceptibilă" mai ales printr-o complexă rețea de relații care se stabilesc între diferite tipuri de articulare a substantivelor.

Haosul cosmic, anterior genezei, poate fi gîndit, intuit, dar intuiția primește puncte de sprijin, prin care poetul își reprezintă starea pregenetică: sînt elemente ale universului creat exprimate prin substantive negate și nearticulate: „Căci unde-ajunge nu-i *hotar*,/Nici *ochi* spre a cunoaște/Și vremea-ncearcă în zadar/Din *goluri* a se naște" (O. I, 176). Negației i se alătură, în *Scrisoarea I*, antiteza: „La-nceput, pe cînd *ființă* nu era, nici *neființă*" (O. I, 176).

Întîlnirea unor substantive articulate hotărît cu altele nearticulate fixează în planul (și prin planul) *expresiei* distincții în planul *substanței*, precum conflictul dintre *etern* și încă *necreat*, la nivel cosmic; există, în poezia lui Eminescu, cîteva elemente date anterior, inexorabile și suverane, iar substantivele care le „numesc" primesc în permanență articol hotărît: *eterna pace*, *negura eternă*. Sub semnul lor, universul își conturează componente concrete, inexistente bineînțeles înaintea genezei, dar exprimabile prin prisma universului creat. Modalitatea de anulare a caracterului de „creat", cînd poetul gîndește și reprezintă perioada anterioară genezei, este nearticularea substantivelor: „N-a fost *lume* pricepută și nici *minte* s-o priceapă,/ .../Dar nici de văzut nu fuse și nici *ochi* care s-o vază/Umbra celor nefăcute nu-ncepuse-a se desface, /Și în sine împăcată stăpînea *eterna*

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)

pace! /... / De-atunci *negura eternă* se desface în *fâșii*" (O. I.,132), pe fondul unor construcții negative.

Nașterea cosmică e un spectacol grandios, cu care, alături de poet, sîntem și noi contemporani. Ne introduc în această situație de contemporaneitate timpul verbelor — prezentul — și trecerea aceluiași substantiv de la articulare nehotărîtă la articulare hotărîtă: „Dar deodat-*un punct* se mișcă ... cel întîi și singur. Iată-l/Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl .../*Punctu*-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii" (O. I, 132). Contemporaneitatea se consolidează apoi prin convertire la permanență; substantivele următoare, exprimînd componente ale universului în permanentă mișcare sînt nearticulate: „De atun i răsare *lumea*, *lună*, *soare* și *stihii* .../De atunci și pînă astăzi *colonii* de *lumi* pierdute/Vin din sure *văi de chaos* pe *cărări* necunoscute" (O. I, 132). Articulat hotărît, substantivul *lume* desemnează universul, nearticulat, în același context, el desemnează sisteme cosmice.

Cînd, într-un spațiu restrîns, se întîlnesc toate gradele de determinare, mișcarea devine halucinantă, ca în *Strigoii*: „Arald pe *un cal* negru zbura, și *dealuri*, *vale*/În juru-i fug ca *visuri* — prin *nouri* joacă *lună* —/La pieptu-i *manta* neagră în *falduri* și-o adună,/*Movili* de *frunze*-n *drumu*-i le spulberă de sună,/Iar *steaua cea polară* i-arată a lui cale.

Schimbările de perspectivă trec, la nivelul expresiei, prin modificări ale gradului de determinare. Așa, în poemul *Călin* — care începe cu un tablou dinamic — prima mișcare este introdusă de articularea cu articol nehotărît a substantivului *voinic*: „Acățat de pietre sure, *un voinic* cu greu le suie" (O. I, 76); eroul vine de undeva din afara tabloului (în *Scrisoarea IV*, tabloul e static, „eroul" e dat anterior; substantivul care-l exprimă este articulat hotărît de la început: „Singur numai *cavalerul* suspinînd privea balconul" (O. I, 152). Odată ce eroul din *Călin* a devenit cunoscut, substantivul primește articol hotărît: „Iar *voinicul* s-apropie și cu mîna sa el rumpe" (O. I, 79). Întrebuințarea din nou a articolului nehotărît, în partea a VII-a a poemului, creează și „semnalizează" introducerea unei noi perspective, a copilului: „Pe potica dinspre codri, cine oare se coboară ?/ *Un voinic* cu ochi de vultur lunga vale o măsoară" (O. I, 83).

Din perspectivă epică, Hyperion, cu numele său popular, își află expresia caracterului de *unicitate* în articularea hotărîtă a substantivului: „Lîngă fereastră, unde-n colț/*Luceafărul* așteaptă" (O. I, 167). Substantivul păstrează articolul hotărît, din această perspectivă, în tot poemul. Și-l păstrează din perspectiva fetei de împărat, într-o primă parte a prezenței sale ca personaj-simbol: etapa aspirației de depășire a propriei condiții: „O, de *luceafărul* din cer/M-a prins un dor de moarte" (O. I, 174). Într-un moment următor, însă, articolul hotărît este înlocuit cu cel nehotărît: „Dar *un luceafăr*, răsărit/Din liniștea uitării" (O. I, 175). Este momentul în care condiția pămînteană a fetei de împărat începe să se impună, contrazicînd aspirațiile inițiale. În versurile imediat anterioare, fata de împărat își descoperă apartenența la lumea lui Cătălin: „Și guraliv și de nimic/Te-ai potrivi cu mine" (O. I, 175). Are loc acum o schimbare fundamentală de perspec-

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)

tivă. În momentele următoare factorul central devine Cătălin, care ambiționează să cufunde în anonimat Luceafărul ; spre aceasta conduce întrebuințarea nearticulată a substantivului *luceafăr*, concomitent cu trecerea lui la plural : „Vei pierde dorul de părinți/Și visul de *luceferi*“ (O. I, 176).

Opoziții din interiorul categorici determinării reprezintă manifestarea, în planul expresiei, a unui conflict de la nivel semantic, așa cum se întîmplă în *Luceafărul* unde, din solidaritatea celor două nivele, circumscrisă fenomenului articulării, se constituie semnificația dualistă a luceafărului: *esență* astrală „îmbrăcată“, în cîteva rînduri, în *aparență* pămînteană. Atributele lui Hyperion sînt unice și cunoscute, îi sînt imanente : *lumina, razele, coroana* ; substantivele primesc articol hotărît. Componentele aparenței pămînțești sînt „oarecare“ (într-un anumit sens) : *un* mîndru *tînăr un* tînăr *voievod*, el ține-n mînă *un toiag*, „*Un* vînăt *giulgi* se-ncheie nod/ Pe umerele goale“; substantivele au articol nehotărît.

Prin urmare, articularea substantivului conturează, pentru structura limbajului poetic eminescian, cîteva note definitorii.

1. Din punctul de vedere al formelor, articolul posesiv (prin forme populare) și articolul adjectival (prin forme arhaice) reprezintă manifestări ale suveranității principiului muzicalității, ca una din coordonatele esențiale ale limbajului poetic eminescian.

2. Întrebuințările particulare ale articolului conturează imaginea unor norme proprii de articulare, în funcție de transformarea limbii din mijloc de comunicare în mijloc de comunicare estetică :

— articolul hotărît, de exemp.lu, se constituie adesea în marcă (sau chiar instrument) a conturării unor mituri (*rîu, codru, tei* etc.).

— articularea nehotărîtă ascunde o stare de ambiguitate, între *cunoscut* și *necunoscut*, introduce — dinspre expresie — (sau reflectă) o mișcare în structura conținutului ;

— nearticularea este convertită în cale de realizare a unor sugestii (grandiosul terestru, nesfîrșitul întinderilor marine sau cosmice, amploarea unor mișcări social-revoluționare sau a unor bătălii naționale etc.) ;

— îmbinarea, în același context, a diferitelor grade de determinare, trecerea de la un tip de articulare la altul creează un sistem de relații foarte complexe, pe temeiul cărora se constituie — în convergență, bineînțeles, cu alte elemente de expresie — semnificația poetică.

Tabloul de ansamblu al articulării substantivului în poezia lui Eminescu conturează foarte limpede raportul în care se află limbajul poetic eminescian cu limba literară. Cele două realități sînt ca două cercuri care se întretaie. Zona de suprapunere este cea a formelor (la articolul hotărît și nehotărît) și, parțial, a funcțiilor (ca instrument morfologic, lexical, auxiliar al flexiunii). Formele articolului genitival, unele funcții și, mai ales, întrebuințările stilistice originale îi constituie zona manifestării caracterului său specific.

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)

ASPECTS STYLISTIQUES DE L'ARTICULATION DU NOM DANS LA POÉSIE D'EMINESCU

RÉSUMÉ

Dans l'espace de l'articulation du nom, le travail distingue des aspects de caractère spécifique du langage poétique d'Eminescu, qui se constitue, d'une part, par l'entrée en relations d'opposition avec la langue littéraire; d'autre part, par le développement de certaines valeurs esthétiques de la langue, inexplorées ou insuffisamment mises en valeur jusqu'à Eminescu.

Le langage poétique d'Eminescu entre en opposition avec la langue littéraire par la fréquence élevée — mais non absolue — de la forme invariable *a* de l'article possessif pronominal. L'alternance des formes invariables populaires avec les formes littéraires démontre, une fois de plus, la souveraineté du principe de la musicalité du vers, axe central définissant le langage poétique d'Eminescu.

Le langage poétique d'Eminescu a un profil à part par sa propre grammaire, à finalité esthétique, de l'emploi des différents types d'articulation, par la réalisation d'une synthèse parfaite entre le développement de l'idée poétique et la rencontre dans le même contexte des divers degrés de détermination ; du passage d'un degré de détermination à un autre, etc. L'interprétation de la poésie d'Eminescu de la perspective de l'expression retrace plus clairement la valeur particulière de cette poésie, où fond et forme sont parfaitement „jumeaux".

BDD-A1483 © 1973 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:24 UTC)